

За правду

Клим Поліщук

Сиджу і думаю, як це воно так сталося, що й волі люди добилися, а спокою немає в світі, і до чого тільки життя наше не доходить! А ще не так давно люди боролися за добро, за слово правди гинули. От пригадую один випадок з військового життя, який ніколи не зітреться з моєї пам'яті.

Був я на позиції. Наш полк стояв тоді у Польщі біля кріпості Осовець. Мало що не третій місяць сиділи в мокрих, обмерзлих окопах всі застуджені, нужденні і голодні. Щодня тільки й те робили, що ходили в розвідку і втікали до німців або хоронили мертвих товаришів. Було невимовно сумно на душі і тяжко на серці. Тільки було й радості, що махорчана цигарка або лист з дому. А за те, щоб хоч один тиждень побути вдома серед рідних людей, то кожний, не задумуючись, охоче віддавав би половину свого життя.

Іноді, як вже надто було тяжко жити, коли деякі слабодухі самі стали стрілятися, ми пошепки говорили про те, що колись мусить лопнути терпіння і люд повстане волі і долі добувати. Сидячи під бліндажем, свято вірили в майбутню революцію.

Якось прийшла до нас зміна, а ми мали одійти на спочивок в найближче від позиції містечко. Мене послали наперед, щоб я зарані знайшов помешкання, а на поміч мені дали Грицька Остапенка, такого славного, високого, стрункого парубка. З Грицьком Остапенком ми познайомилися ще в роті, а подружили в окопі, як стояли біля одної бійниці. Був він парубок розумний, скінчив якусь художньо-промислову школу, вважав себе гуманістом і християнином, а через те рішуче повставав проти війни. Мені він багато розказував про те, що відчувала його душа і чим боліло серце.

– Ех, – казав він, – коли ж нарешті прийде той спасенний час, що схаменуться люди і перестануть йти брат на брата! Які ж це християне, коли вони живуть по-звірячому! Болить серце, кричить душа проти кривди, та біда, що сили немає такої, як в Самсона. Знасилували тіло і душу, але ще й цього їм мало. Святотатці і фарисеї, будьте ви прокляті. Таких і Христос бив бичем в святім храмі, бо їх нічим іншим не дошкулиш.

Наскільки міг, настільки заспокоював я його, але він завсіди ходив смутний і невеселий. Свої службові обов'язки він виконував так, як ніхто в цілій роті, але начальство чогось не то не любило його, не то боялося.

Ротний командир, що був з підпрапорщиків, майже щодня давав фельдфебелеві інструкції.

– Ти там за Остапенком посторожи! Якись книжечки в його мішку завелися.

– Я вже смотрел, там калиндар, записна книжечка і Библия, – відповідав фельдфебель.

– Ага! Так і Библия в нього єсть! Треба слідити за ним і бути построже! – наказував ротний.

Але фельдфебель, не дивлячись на своє службове "старание", так і не міг вчепитися

до Остапенка, хоч той зовсім не ховався з своєю Біблією і завсіди читав її солдатам, і по ній пояснював всю злочинність війни і фарисейства начальничого.

Робив він це так розумно і спокійно, надавав своїм бесідам стільки релігійної святості, що й сам фельдфебель заслуховувався не раз і мовчки глибоко зітхав.

Знайшовши помешкання, ми вийшли за містечко назустріч своїй роті, щоб провести її до помешкань. Попереду їхав ротний командир, який, зрівнявшись з нами, спитався:

- Ну, що, есть квартира?

- Есть! - відмовили ми.

- Как отвечаете?! Как вас учили? - закричав він.

Ми обоє стояли мовчки і обоє не знали, чим саме провинилися. Я так і не міг догадатися, а Остапенко сказав:

- Вибачайте, ваше благородіє! Ми дуже стомилися!

- Ага! Ну, так от ти, що просиш прощення, зараз же мусиш віддати мені свою Біблію або зробити вечором одну послугу. А ти, що стоїш стовпом, станеш на чотири години під вінтовку! - сказав до мене ротний командир.

Повернувшись на місце нашого спочивку, я зараз же став відбувати свою кару, а Остапенко нетерпляче чекав вечора, яку-то саме послугу він має зробити ротному!

Вечором, коли вже всі розташувалися на нарах, а я сидів і розмовляв з Остапенком, в хату ввійшов ротний командир і, не звертаючи ніякісінької уваги на команду дежурного, зараз же крикнув:

- Остапенко! Сейчас иди сюда!

Остапенко вийшов і став перед ротним.

- Что прикажете? - спитався.

- Вот ты, Остапенко, парень не дурак! Говорить ты умеешь красиво, так пойдешь в большой, третий от этого, белый дом и приведи мне на ночь паненку, которую я сегодня присмотрел. Паненка эта называется Анеля и очень мне понравилась, да только гордая, чтоб ее чёрт взял. Ну, так вот эту самую паненку нужно взять во что бы там ни стало. Слышишь!

- Так точно слышу!.. Но... но я этого сделать не могу, это будет насилие и мое человеческое достоинство не позволяет услужить вам. Вы меня поставьте под винтовку.

- Ах ты свинья такая глупая! Так ты будешь оказывать неповиновение, да еще позволяешь давать свои дурацкие советы, что мне делать с тобой?! Дурак, да ведь я могу тебя застрелить, повесить и все, что угодно, сделать с тобою, ничуть об этом не советуясь с тобою самим! Давай сюда сейчас свою Библию, слышь!

- Не дам! - глухо сказав Остапенко це одне слово.

- Что?! Так возьми вот что в зубы! - скрикнув ротний не своїм голосом і вдарив Остапенка кулаком в лице.

А тоді, коли Остапенко, обливаючись кров'ю, упав додолу, ротному, як видно, стало ніяково і він, повернувшись до взводного, роблено суворим голосом сказав:

- Взводный! Вот ты достань его Библию и принеси мне, а его самого уж наказывать

не нужно. Да, вот что, позабыл... ты позови ефрейтора Рогозу и скажи ему, чтобы он пошел в третий от этого дома большой белый дом и позвал на двор паненку Анелю, а я там буду ждать ее со своими вестовыми.

Почекавши трохи, заки йому подали Остапенкову Біблію, ротний помалу вийшов із хати і подався до себе.

В помешканні було так тихо, що так тихо не буває навіть у могильнім склепу. Тяжкий сум запанував у серцях людей, і кожний не міг вимовити і слова. Так і спати мовчки полягали.

Коли опівночі залунав якийсь шум і крик, я прокинувся, то побачив, що кричав дежурний, кричав днювальний, кричав вістовий ротного і ще хтось щось кричав, але нічого не міг ще зрозуміти з того крику. Всі вони кричали: "Убито!.. Убито!.." Кого убито і де, трудно було допитатися. Нарешті дежурний сказав, що убито ротного командира біля білого дому в той час, як "их благородие хотели к себе проклятую полячку взять".

Хто убив і як саме, вони не казали. Але, аж потім виявилось, що хтось вистрілив з-за вугла і попав просто в ліве вухо так, що ротний всього один раз крикнув і помер.

Злякано схоплювалися всі сонні і злякано дивилися один на одного, і кожний не довіряв один одному. Не було тільки одного Остапенка тут.

Прибіг фельдфебель і став питатися: "Де Остапенко?"

Але всі могли сказати лиш одно, що бачили його ввечері, як вмивав окровавлене своє лице, бачили, як він лягав спати, а зараз немає його, як вода змила. Страшно стало всім, що то завтра буде, як почнеться люте слідство?

Коли тут враз всі затихли. В хату ввійшов Остапенко і мовчки став біля порога. Лице його було бліде, як крейда, а очі горіли, як два вуглики. Він стояв, стиснувши в руках свою вінтовку, і дивився на нас. Якийсь час панувала тиша, а потім почувся шепіт:

- Так це він убив ротного... він убив... убив...

Лице Остапенка здригнулося, і він, випроставшись, враз заговорив:

- Товариші! Мої милі! Сьогодні я убив гадину, яка насилувала вас і ще хотіла знасилувати жінку, яку брав розбоєм з хати її батька. Я убив і в цьому признаюся. Можете мене взяти, бо втікати я не буду, але з цього ви всі матимете добру науку. Думаю, що проклинати мене не будете за мій вчинок!

Всі стояли, як скам'яніли, ніхто не промовив і слова. А тоді він кинув до ніг фельдфебеля свою вінтовку і сказав:

- Чого ви дивитесь, пан фельдфебель? Призначайте людей і ведіть мене до полковника, а полковникові скажіть, що я убив ротного і втікав, а ви мене зловили. Ви за це одержите георгієвського хреста, обов'язково.

Фельдфебель так і спалахнув:

- Вяжите его, подлеца, да только покрепче, а то он утечет!

Дежурний і взводні кинулись виконувати наказ, але Остапенко сам до них простяг свої руки.

Вже коли його зв'язали і "караульний наряд" його одноротників брався його вести, я не міг витерпіти і, протиснувшись ближче до його, сказав йому:

- Братику мій, нащо ж ти наробив такого зла собі?

Він подивився на мене таким милим поглядом своїх карих очей, що в мене аж серце стислося, а потім тихо-тихо зітхнув і промовив:

- За правду гину, мій друже! Прощайте!

Повели... Оглянувся на порозі і сльози бризнули з його очей. Після того більше я його не бачив. На другий день його розстріляли, а як розстрілювали його, то наша рота для "наглядной науки" на розстріл його ходила дивитися. Дякую Богові, що я тоді тяжко захворав і не міг встати з постелі.

1918 р., 10 січня

Примітки

Осовець - російська фортеця у сучасній Польщі.